

Sadan vuoden muisti

Kirkon sisällissodan muistovuoden avaus 20.1.2018

Kallion kirkko

Menneisyyden paino

Sata vuotta. Kolme tai neljä sukupolvea. Kaikkein raskaimmilla kokemuksilla on kaikkein pisin muisti. Suomen sisällissota 1918 on sellainen. Sisällissota asuu yhteisessä muistissa, ja yksityisissä perheen, suvun ja paikkakunnan muistissa. Kun seison tässä avaamassa sisällissodan muistovuotta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon osalta, tunnen poikkeuksellisella tavalla historian painon.

Painon tuo näkymä kauheaan inhimilliseen ja kansalliseen tragediaan. Se on meidän yhteistä kasvumaaperäämme. Tästä me kasvamme, tähän kertomukseen kuulumme. Se ei ole vain jotakin, mikä tapahtui joillekin toisille jossain toisessa ajassa. Se on osa meitä. Se on meitä muokannut; se on osa meidän identiteettiämme.

Sisällissodasta, vankileireistä ja sodan pitkästä jäljestä on kerrottu paljon. Kertomukset ovat olleet keskenään erilaisia, punaisia kertomuksia ja valkoisia kertomuksia, eri paikkakuntien kertomuksia, eri perheiden kertomuksia. Kaikkien niiden taustalla on voinut aistia myös puhumattomuutta ja vaikenemista. Kaikesta ei ole voitu puhua, ainakaan kaikille ja yhdessä. Eikä kaikkea vain ole saatettu kertoa, koska kaikkein kipeimmän perinnön kieli on hiljaisuus. Tunne- ja kokemusmuisti on muisteista pisin, se kulkee sukupolvelta toiselle. Ja juuri sen kohdalla hiljaisuus on ollut syvin. Sen sisään on jäänyt paljon katkeruutta, syyllisyyttä, häpeää ja vihaa. Niin on ollut sekä punaisen että valkoisen muistin osalta. Niin on ollut sellaisen muistin osalta, jolla ei ole väriä tai jossa värit ovat sekoittuneet. Niin on myös kirkon muistin osalta.

Tämä muistovuosi kantaa poikkeuksellista hiljaisuuden painoa.

Muistin yksityiset ja yhteiset paikat

Seurakuntapappina historian paino tuli vastaan monella tapaa. Rämmin metsässä huonojalkaisen, sydänvaivaisen vanhan miehen kanssa etsimässä kumpua, jonka hän muisti lapsuudesta. Hän oli varma, että kyseessä oli tapettujen punaisten hauta. Hän halusi, että edes kirkossa tiedetään asia, kun häntä itseään ei enää ole. Etsimme kauan, emme löytäneet kumpua; metsä oli muuttunut ja

kätkenyt lapsuuden muiston. Kyselin myöhemmin paikkakuntalaisilta asiasta. Kukaan ei sanonut tietävänsä.

Toisen vanhuksen vuoteen vierellä kuuntelin haparoiden kerrottua muistoa lapsena kotipihalla nähdystä julmasta verityöstä. – Kenellekään en ole ennen tästä voinut puhua.

Paljon on jäänyt kätköön ja kertomatta. Sukupolvelta toiselle on siirtynyt vain kokemusten paino. Paljon on myös kerrottu. On kerrottu yksityisesti oman suvun ja oman porukan kesken. On kerrottu julkisesti, tutkimuksin, romaanein, näytelmin. Sadan vuoden matka on ollut myös kamppailua siitä, kenen kertomuksilla on tunnustettu paikka julkisessa ja yhteisessä muistissa. On ollut valkoista muistia ja kertomista, on ollut punaista muistia ja kertomista. Vähitellen molemmille kertomuksille ja kummallekin muistille on rakentunut olemassaolon oikeus. Ne ovat asettuneet elämään yhtäaikaan ja rinnakkain.

Muistomerkit ja muistamisen paikat ovat edelleen erikseen punaisille ja valkoisille. Seurakuntien hautausmailla on kumpiakin muistomerkkejä. Tänä vuonna on tärkeää, että molempien kantamaa sodan uhrien muistoa kunnioitetaan. Nyt kun on kulunut sata vuotta, on tarpeen kysyä, voisiko syntyä yhteisen muistamisen tiloja ja paikkoja. On inhimillistä muistia, joka ei ole punaista tai valkoista. On sisällissodan muistia, jolla ei ole väriä tai jonka väri on jo haalistunut ja sekoittunut. Se on ihmisen muistia, sukupolvelta toiselle kulkenutta, jossa kyse on elämän kauhistuttavasta julmuudesta ja oman tunne- ja kokemusperinnön olemassaolon oikeudesta.

Muistovuosi voi parhaimmillaan merkitä sitä, että sisällissota ja sen pitkä jälki, jossa on paljon vaiettua, alkaa näkyä yhteisenä perintönä. Tällaisesta taustasta me kasvamme, tällaista perintöä kannamme yhdessä.

Sisällissodan muistia ei tule väheksyä eikä unohtaa. Yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, jossa muistaminen ja kertominen uhkaavat hajautua eri ryhmien omaksi muistamiseksi, kysyn, voisiko kirkon rooli nyt jo, sadan vuoden jälkeen, olla sellainen, että kirkko luo yhteisiä muistin ja kertomisen paikkoja ja tiloja. Ei vain sisällissodan kertomiseen vaan kaiken sen kertomiseen, mitä sadan vuoden aikana tämän perinnön kantaminen on merkinnyt. Että kyse ei enää olisi osapuolista vaan ihmisistä. Että olisi lupa kertoa.

Olisiko kirkolla nyt, sadan vuoden mentyä, mahdollisuus omaksua sellainen rooli, ja voitaisiinko se kirkolle antaa? Se edellyttää, että kirkon omaa perintöä tältä osin voidaan katsoa kaihtelematta.

Kirkon muisti

Kirkon omaan kertomukseen sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen osalta sisältyy myös sellaista, jota on ollut vaikea muistaa ja kertoa ja jota on kannettu hiljaisuudessa. Kirkon roolia vuonna 1918 on avattu ja avataan tänäänkin täällä. Sisällissodan kuvassa kirkon näkyvin osuus on sisältänyt kirkon johdon ja papiston valtaosan samastumisen valkoiseen osapuoleen. Sodasta ja vankileireistä kerrottiin ja vaiettiin kirkossa punaisia kohtaan armottomalla tavalla.

Kirkon kertomus ei ole vain sen papiston vaan myös sen jäsenten kertomusta. Jäsenten kertomuksena se sisältää myös kertomusta hirvittävästä kohtaloista, surusta, syyllistämistä ja mitätöinnistä. Sitä on kerrottu ja siitä vaiettu julkisen kertomuksen takana. Punaisten haudoilla toimitetut siunaustoimitukset ovat tuoneet jotain siitä näkyviin.

Eri seurakunnissa ja eri puolilla maata kertomukset ovat olleet erilaisia. Jossain järjestettiin valkoisten voiton kunniaksi kiitosjumalanpalveluksia, toisaalla naiset, lapset ja vanhukset pakenivat kirkkoon valkoisten hyökkäystä. Sama kirkko, saman kirkon jäseniä.

Sadassa vuodessa eri kertomukset ovat tulleet näkyviin ja kuuluviin. Voi olla, että vielä ei ole kokonaan tunnistettu kuinka pitkä ja vaikuttava on ollut sisällissodan jälki kaikessa siinä, mistä yritämme puhua, kun puhumme kansankirkosta.

Täällä asuu ihmisiä

Tänä vuonna ei muisteta vain vuotta 1918 vaan kokonaista vuosisataa, jonka aikana sisällissodan monenlainen muisti on muovannut meitä. Se on muovannut kirkkoa ja se on muovannut tätä maata. Kun muisti kantaa raskaita ja vaikeita asioita, sitä on lähestyttävä hienovaraisesti.

Muistiin on mentävä sisään niin kuin taloon, jossa asutaan. Ovia ei revitä auki, laatikoita ei pengota. Tämä vuosi ei ole kotietsinnän vuosi. Tämä voi olla hienotunteisen muistiin taloksi asettumisen ja taloon kotoutumisen vuosi. Kun eri huoneisiin astuu, on aina pidettävä mielessä: täällä asuu ihmisiä. Tämä on ihmisten, ei vain asioiden koti, tämä on ihmisten muistia ja kertomusta, edelleen kolmen tai neljän sukupolven jälkeenkin, ei vain kansakunnan tai valtion kertomusta.

On ymmärrettävää, että kaikkein kipeimpiä kertomuksia ei ole kerrottu. Ne on säilötty hiljaisuuteen. Niissä voi olla epävarmuutta, vihaa, katkeruutta, häpeää ja syyllisyyttä, ja paljon

muuta. Ovien sulkeminen ja hiljaisuus on ollut selviytymisen tapa. Sellaisiakin huoneita tässä sisällissodan muistin talossa on, myös kirkon osalta. Niissä tunteitten ja kokemusten jäljet säilyvät pisimpään sukupolvelta toiselle. Sellaiseen muistiin ei tule väkisin murtautua. Voi vain yrittää luoda sellaista turvallisuutta, jossa sadan vuoden ja usean sukupolven kokemus- ja tunnemuistille on tilaa, kerrottuna tai kertomattomana.

Perintö

Sisällissodan perinnön käsittely on kirkolle tärkeää monesta syystä. Sadan vuoden perspektiivistä on helppo nähdä, että kirkon johdon ja papiston roolilla ja asennoitumisella sisällissodan repimässä maassa on ollut pitkä ja vaikea jälki. Vaikeampaa on tunnistaa, millaisen jäljen me, kirkon johto ja papisto, yhteiskuntaan nyt jätämme. Me emme ole sen parempia, avarakatseisempia tai tarkkanäköisempiä ihmisiä kuin ihmiset sata vuotta sitten. Mutta me elämme vahvemmassa, tasa-arvoisemmassa ja järjestyneemmässä yhteiskunnassa.

Olen paljon ajatellut edeltäjäni arkkipiispa Gustav Johanssonia, joka vuonna 1918 katsoi Turun piispantalon tai Naantalin kesäasunnon ikkunasta maata, joka oli kaaoksessa ja jossa hänen kirkkonsa jäsenet tappoivat toisiaan. Hän oli vaiti, ja kun hän lopulta avasi suunsa, sanat olivat hävinneitä kohtaan äärimmäisen kovat. Se oli se, mitä hän osasi tuossa tilanteessa pitkän elämänhistoriansa ja teologiansa ohjaamana sanoa. Nyt se näkyy armottomana, inhimilliselle todellisuudelle sokeana puheena.

Minua hirvittää ajatella sitä. Hirvittää siksi, että kysyn, mille itse olen samalla tavalla sokea. Mitä tai keitä en näe ja tunnista, kun katselen nyt samasta ikkunasta tätä maata.

Sata vuotta on kulunut. Se mitä meillä nyt on, ja mitä Gustav Johanssonilla ei ollut, on sadan vuoden muisti. Meillä on kerrottu ja vaiettu sodan jälki. On kaikki se suru ja ne haavat, joita on kannettu sielussa ja ruumiissa, suvuissa, sosiaalisessa elämässä, yhteiskunnassa ja kirkossa. Tätä yhteiskuntaa on rakennettu sen muistin varassa, tietoisesti tai tiedostamatta, sosiaalisesti oikeudenmukaisemmaksi, tasa-arvoisemmaksi ja ehjemmäksi.

Sisällissota on ollut julma ja ankara opettaja. Opetus on yksinkertainen: vallan saamista ja voittoa tärkeämpää on rauha ja sovinto, eikä rauhaa ole ilman koettua oikeudenmukaisuutta.

Ei ole yhdentekevää, miten kerromme sisällissodasta ja sen sadan vuoden muistista nyt. Jos kerromme vähätellen, kierrellen tai vältellen, sukupolvien raskas hiljaisuus kasvaa. Jos kerromme

ja muistamme vain eri puolilla ja eri ryhminä erikseen, kipeä menneisyys vahvistaa tämän hetken sosiaalista ja yhteiskunnallista eriytymistä. On totta kai olemassa punainen muisti, on olemassa valkoinen muisti, on olemassa muisti, jolla ei ole väriä. Ne ovat kulkeneet sukupolvelta toiselle, muuttuneet, haalistuneet ja sekoittuneetkin. Niistä yhdessä muodostuu se perintö, josta kasvamme. Ne kaikki ovat meidän muistiamme.

Täällä kirkossa sisällissotaa ja sen sadan vuoden perintöä on katsottava niin suoraan, kaihtelematta ja rehellisesti kuin mahdollista. Niin monin silmin kuin mahdollista. Samalla juuri täällä, Jumalan edessä, siinä näkyy vain ihmisiä, vain ihmisiä niin kuin me, ja siinä me olemme, koko tämän raskaan perinnön kanssa, joka on tehnyt meistä niitä ihmisiä, joita olemme nyt.